

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Осипової Світлани Анатоліївни за темою «Сучасні практики
державотворення в світовому політичному просторі»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.**

Державотворчі процеси кінця ХХ – початку ХХІ ст. спричинили системні зміни світоустрою, звернувши серйозну увагу до політичних досліджень, трансформації світового політичного простору, пов'язаних з утворенням нових держав. Поява на політичній мапі світу нових держав змінила геополітичну конфігурацію всього політичного простору та призвела до локальних і регіональних протиріч, конфліктів.

Складність вивчення процесу державотворення полягає у тому, що це явище важко піддати однозначній інтерпретації. З одного боку, утворення нових держав свідчить про еволюційний поступальний характер суспільного розвитку, з іншого – сама ймовірність виникнення нової держави в тому чи іншому регіоні світу постає загрозою, дестабілізуючим фактором сталого розвитку.

Відтак, актуальність теми дослідження С. А. Осипової не викликає ніяких сумнівів.

В основному погоджуючись із зазначеною метою, дослідницькими завданнями, об'єктом і предметом дослідження, необхідно зазначити, що авторка спрямувала свою увагу на обґрунтування сучасних практик державотворення як системного елементу політичного простору і виявлення основних соціально-політичних і інституційно-правових/неправових сценаріїв утворення нових держав.

Для розв'язання зазначеної мети дисертантка узагальнила основні теоретико-методологічні підходи до визначення природи і структури процесу державотворення; уточнила детермінанти цього процесу в сучасному політичному просторі; здійснила компаративний аналіз політико-правового досвіду становлення нових держав у сучасному світі; обґрунтувала сецесійні

тенденції світового політичного простору як фактор утворення нових держав та виявила їх основні особливості в сучасному світовому просторі; проаналізувала питання міжнародного визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки, виявивши основні проблеми формування механізму міжнародно-правового визнання самовизначених держав у нових геополітичних реаліях.

Варто погодитися з обраною авторкою методологією дослідження, яка дозволила на необхідному теоретико-методологічному рівні розв'язати поставлені науково-дослідницькі завдання. Так, системний та детерміністський підходи, інституційний аналіз, структурно-функціональний та інші методи дослідження дозволили авторці виявити основні історико-політичні аспекти виникнення та розвитку нових держав, а також сформулювати умови взаємовпливу процесу державотворення та політичної системи.

На основі аналізу широкого кола першоджерел здійсненого з позиції та інструментарію політичної науки, авторка презентує результати, які справедливо претендують на наукову новизну: обґрунтовує зміст процесу державотворення на сучасному етапі політичної історії, проаналізувавши не тільки виникнення, розвиток і функціонування нових держав, пов'язує з ними громадянські війни, етнічні, конфесійні та іншого роду конфлікти, прояви тероризму, кримінальні дії політичних лідерів, тощо

Заслуговує на увагу і авторська позиція щодо введення терміну «процес державотворення» та надання йому глибокого світоглядного сенсу. На переконання авторки, для розкриття досліджуваної проблеми потрібно рухатися не від держави як політичного інституту, а від процесу як динамічної характеристики політичної системи суспільства.

Викликає науковий інтерес і аналіз сецесії як явища політичного життя суспільства, яке характеризує передумови і процес утворення нових держав у сучасному світі і, який авторка розглядає як тенденцію сучасного державотворення. Проаналізовано види детермінації та головні внутрішні і зовнішні фактори, які впливають на цей процес, складено класифікацію

детермінантів процесу державотворення: системну, структурну детермінацію та цільову.

Слушним є уточнення авторкою значення термінів «нові держави», «де-факто держави», «невизнані держави», «самопроголошені держави», «квазідержави», «альтернативні форми суверенної державності», «самовизначені/невизнані держави», «частково визнана асоційована держава» як особлива форма конфедерації нерівнозначних держав, що використовуються в теорії держави і державотворення для позначення державних утворень, які виникли наприкінці ХХ ст. – ХХІ ст.

У роботі отримало подальший розвиток розробка проблеми конфліктного потенціалу політико-правової колізії права народів (націй) на самовизначення та принципу непорушності кордонів у контексті її впливу на розвиток інституту визнання держав і урядів; концептуальне обґрунтування взаємовпливу процесу державотворення і стану регіональної та міжнародної безпеки, а також їх обумовленості геополітичними інтересами регіональних і світових держав.

Дисертаційне дослідження має теоретичне і практичне значення. Так, основні положення і висновки дозволяють усвідомити політичні ризики процесу державотворення, звести до мінімуму його негативні наслідки, спрогнозувати подальші шлях розвитку держави як соціально-політичного інституту, а також можна розглядати як рекомендації для практичної дипломатії щодо врегулювання проблем, викликаних становленням і розвитком нових держав.

Основні результати роботи пройшли серйозну апробацію і надруковані у 40 наукових публікаціях, серед яких індивідуальна монографія, 23 наукових статті. В тому числі в зарубіжних наукових виданнях.

Викладання матеріалу є рівномірним, логічним і чітким. У перших двох теоретико-методологічних розділах узагальнено основні теоретико-методологічні підходи до визначення природи і структури процесу державотворення, проаналізовано концептуальні аспекти класичних і сучасних парадигм процесу державотворення; обґрунтовано, що за межами наукових

інтерпретацій залишається питання про причинність і умови виникнення нових держав у сучасному політичному просторі; показано, що рішення позначеної теоретико-методологічної проблеми лежить у площині застосування терміну «державотворення» як основи нових наукових підходів до розуміння природи самих держав і процесів їх еволюційного розвитку; акцентується увага на методологічному інструментарію вивчення процесу державотворення в історичному і сучасному політичному просторі, на періодизації політичної історії в методології дослідження та основних детермінантах процесу державотворення в сучасному політичному просторі.

У наступних розділах аналізується політико-правовий досвід становлення нових держав у сучасному світі, обґрунтовуються сецесійні тенденції світового політичного простору як фактор утворення нових держав, та виявляються їх основні особливості в сучасному світовому просторі. Акцентується увага на історичних передумовах виникнення та політичних умовах існування пострадянських самовизначених держав, глибоко і всебічно аналізуються питання міжнародного визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки.

Зазначається, що причини зародження, а в більшості випадків відродження державності самовизначених (невизнаних) держав сучасності слід шукати в політичній історії, тому досліджуваний феномен визначається як «побічний продукт» процесу державотворення.

Окремий розділ присвячено проблемам формування механізму міжнародно-правового визнання самовизнаних держав у нових геополітичних реаліях, досліджено референдну демократію як інструмент самовизначення народів і легітимації нових держав, проаналізовано та визначено роль інституціоналізації зовнішньополітичної діяльності самовизначених держав у їх міжнародній легітимації.

Розвиток процесу державотворення в сучасному світі демонструє необхідність об'єднання зусиль всіх держав-членів ООН у пошуку ефективних політико-правових інструментів його регулювання. Тільки такий підхід до

досліджуваної проблеми дозволить нівелювати негативні наслідки виникнення в сучасному політичному просторі нових самовизначених держав. Підкреслюється, що формування теорії державотворення як цілісного системного елемента політичного розвитку в сучасному суспільствознавстві не закінчено, наразі в науці здійснені спроби систематизації теорій і концепцій походження держави, які тією чи іншою мірою представлені в світовій політичній думці, й на основі класичних і сучасних концепцій і теорій державотворення визначено варіативність і загальні тенденції походження держави в різних регіонах світу і в різний історичний час, включаючи сучасність.

Незважаючи на певну умовність визначення причин виникнення нових сучасних держав, слід визнати, що їх виявлення і аналіз створюють теоретико-методологічну базу прогнозування виникнення нових держав і, при необхідності, нівелювання ризиків, пов'язаних з процесом державотворення.

Утворення нових держав, на слушну думку авторки дослідження, слід розглядати як соціальну інновацію, а власне процес державотворення – як системний елемент політичного розвитку світового політичного процесу.

Висновки дисертації відповідають поставленим завданням та дозволяють констатувати, що дисертаційна робота С. А. Осипової є цілісним, системним, самостійним дослідженням складної наукової проблеми – державотворення в світовому політичному просторі на межі ХХ – ХХІ ст.

Відзначаючи високий теоретико-методологічний і науковий рівень роботи, вважаємо за необхідне висловити і деякі зауваження та відзначити дискусійні положення.

1. Не заперечуючи в цілому формулювання дисертанткою предмету дослідження – «особливості сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі, їх передумови та наслідки», вважаємо, що зміст дослідження, його структура, висновки дозволяє говорити про виявлення в роботі певних закономірностей цього процесу та тенденцій (наприклад: сецесія) процесу державотворення. Така постановка питання збагатила б роботу та

дозволила б уникнути тяжіння до історико-політичного підходу в дослідженні. Тим паче, що і в авторефераті, і в тексті дисертації неодноразово виокремлюються закономірності та тенденції процесу державотворення (с. 59, 60, 63, 66, 70 дисертації).

2. Описуючи методологічну основу дисертаційного дослідження дисертантка не розрізняє методологічні підходи та методи дослідження, зазначаючи, що одним з основних методів дослідження став системний підхід (с. 7 дисертації), інституційний підхід. В той же час визначає метод структурно-функціонального аналізу, структурно-ціннісний метод та інші. На наш погляд, такі тези потребують уточнення.

В підрозділі 1.2 «Концептуальні аспекти класичних і сучасних парадигм процесу державотворення» (с. 58 дисертації) йдеться про те, що категорія «процес державотворення» використовується також в політичній історії, про це йдеться і в інших розділах. Чим же, на думку авторки, відрізняється аналіз процесів державотворення в політичній науці та політичній історії?

3. У роботі, крім базової категорії «державотворення», використовується поняття «державне самовизначення». Хотілося б почути точку зору авторки з приводу співвідношення цих понять.

4. Не зовсім обґрунтованою, на наш погляд, є авторська позиція щодо ствердження, що «третя хвиля демократизації» (за С. Хантінгтоном), є нічим іншим, як відображення процесу державотворення в 1970-1990-ті роки, тобто процесу розпаду, що не відповідає викликам часу політичних (державних) систем, утворення перехідних суспільств і побудова на їх основі нових політичних (державних) систем (с. 37 дисертації).

5. На с. 28 дисертації наголошується, що «глобалізація, впливаючи на сучасні держави, призводить до зміни і скорочення обсягу їхніх суверенних повноважень». Говорячи про новий стан міжнародних відносин, який призводить до так званого еволюційного типу суверенності, авторка акцентує увагу на зміну характеру суверенітету, який впливає на процеси трансформації не тільки політичної сфери, а й усього життя, включаючи зміни суспільної

психології та ідеології. Однак, ретельного пояснення місця і ролі національної держави в умовах глобалізації в дисертації немає.

6. На жаль, в дисертації не знайшли свого обґрунтування питання зовнішнього (російського) чиннику існування пострадянських невизнаних держав – Придністров'я, Абхазії та Південної Осетії, Нагорного Карабаху, а тепер і так званих псевдореспубліканських утворень «ЛНР» та «ДНР». Важко погодитися з дисертанткою про те, що їх виникнення має тільки історичні передумови внутрішнього характеру і знаходиться поза імперськими інтересами РФ.

Однак, висловлені зауваження не знижують загального позитивного висновку про роботу. Розбіжностей між основними положеннями дисертації та автореферату немає.

Таким чином, дисертаційна робота Світлани Анатоліївни Осипової «Сучасні практики державотворення в світовому політичному просторі» відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси і положенням «Порядку присудження наукових ступенів і вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

